

GERÇEKTEN BİLMENİZ GEREKEN

50 MİMARLIK FİKRİ

PHILIP WILKINSON

Çeviri: Volkan Atmaca

 domingo

İçindekiler

Giriş 3

YUNAN'DAN RÖNESANS'A

- 01 Düzenler 4
- 02 Roma Mühendisliği 8
- 03 Gotik 12
- 04 Rönesans 16
- 05 Palladyanizm 20
- 06 Barok 24

DEĞİŞİM VE BEĞENİ

- 07 Grand Tour 28
- 08 Endüstriyel Mimarlık 32
- 09 Beğeni 36
- 10 Rokoko 40
- 11 Genius loci 44
- 12 Pitoresk 48
- 13 Neoklasisizm 52
- 14 Akıl 56
- 15 Şarkiyatçılık 60
- 16 Restorasyon 64

CANLANDIRMA VE YENİLEME

- 17 Canlandırıcılık 68
- 18 Prefabrikasyon 72
- 19 Beaux-Arts 76
- 20 Arts and Crafts 80
- 21 Koruma 84
- 22 City Beautiful 88
- 23 Art Nouveau 92
- 24 Bahçekent 96

DÜNYA ÇAPINDA MODERNİZM

- 25 Gökdelen 100
- 26 Fütürizm 104
- 27 Ekspresyonizm 108
- 28 De Stijl 112
- 29 Konstrüktivizm 116
- 30 Bauhaus 120
- 31 Uluslararası Üslup 124
- 32 Minimalizm 128
- 33 Art Deco 132
- 34 Organik Mimarlık 136
- 35 Dymaxion Tasarımı 140
- 36 Ayrık Planlama 144
- 37 Miras 148
- 38 Brütalizm 152

YENİ YÖNELİMLER

- 39 Neorasyonalizm 156
- 40 Archigram 160
- 41 Metabolist Mimarlık 164
- 42 Kent Peyzajı 168
- 43 Yapısalcılık 172
- 44 Bölgeselcilik 176
- 45 Postmodernizm 180
- 46 Çağdaş Klasisizm 184
- 47 High-tech 188
- 48 Alternatif Mimarlık 192
- 49 Dekonstrüktivizm 196
- 50 Yeşil Mimarlık 200

Terimler Sözlüğü 204

Dizin 206

Giriş

Bu kitap, Antik Yunan döneminden bugüne Batı mimarlığına dayanak teşkil etmiş olan belli başlı fikirleri konu alıyor. Bu fikirler teknolojiden dekorasyona, planlamadan zanaatkârlığa ve geçmişin nasıl yorumlanacağından geleceğin nasıl kurulacağına kadar çok çeşitli alanları kapsar. Ortaçağ Gotiğini yaratan düşünsel kıvılcımları, bahçekent fikrinin ardında yatan kavramları ve gökdelenleri üreten teknolojik yenilikleri içerir.

Kitabın ilk yarısı, Yunan üslubuna uzanan köklerinden 19. yüzyıl sonlarındaki devrimsel gelişmelere, mimarlığın zengin geçmişi kapsıyor. Mimarlar ve yapı ustalarının yalnızca –klasikten Gotiğe– tarihsel üslup birikimini değil, aynı zamanda –prefabrikasyon ve bahçekent gibi– günümüz mimarlarını ilgilendiren her tür fikri nasıl yarattıklarını gösteriyor.

Kitabın ikinci yarısı, 20. yüzyıldaki büyük yenilenmeyle başlıyor. 20. yüzyılın ilk kısmındaki modernizm bir fikirler patlamasıyla gelişti; bu fikirlerin çoğu, mimarlık ve tasarımı dış süslemeden soydu ve beton, cam ve çelik gibi malzemelerden yararlandı. Ekspresyonistlerin heykelsi formlarından Uluslararası Üslup'un azaltılmış, işlevselci beton-cam binalarına, mimarlar geçmişe sırtlarını döndü. Bunun sonucunda, 1920'ler ve 1930'larda, hiç olmadığı kadar zengin ve alışılmışın dışında mimari fikirler ortaya çıktı.

Ama büyük fikirler tepki çeker ve yeni yorumları kışkırtır; son birkaç on yıldır, mimarlığın bundan sonra nereye gitmesi gerektiği konusunda sayısız yeni görüş ortaya atılmıştır. Archigram ve dekonstrüktivizmin şaşkınlık verici formları, postmodernizmde görülen ironi ve anıştırma, yeşil mimarlıktaki yeni yönelimler gibi çok çeşitli sonuçlar doğmuştur. Bütün bunlar bugünün mimarlığında sağlıklı bir çoğulculuğu işaret eder. Mimarlık geçmişte nadiren bu denli çok çeşitlilik veya bu kadar çok potansiyel içermiştir.

01 Düzenler

Antik Yunan'da, muhtemelen İÖ 6. yüzyıl civarında, mimarlar ve taş duvar ustaları, inşası sütuna dayanan her binada kullanabilecekleri bir tasarım kuralları ve ilkeleri sistemi geliştirdiler. Bu ilkeler daha sonra “düzen” adını aldı ve yalnızca Antik Yunan ve Roma'da değil, bütün Avrupa, Amerika ve ötesinde görülen sonraki mimari anlayışlar üstünde de etkili olmaya devam etti.

Düzenler en kolay sütunlarıyla tanınır, özellikle de sütun başlıklarıyla – her sütunun tepesinde bulunan tanımlayıcı özellikler. Üç Yunan düzeni vardır: yalın sütun başlıklarıyla Dor; kıvrımlar ya da sarmal bezeklerden oluşan başlığıyla İyon ve kengeryaprağı desenli kıvrımlarla süslü başlıkları olan Korent. İlk icat edilen, basit Dor düzenidir; bazı araştırmacılar Yunan taş duvar ustalarının böylesine beceriyle kullandığı tasarımın ahşap bina yapımından geldiğine inanmaktadır. Olympia'daki Heraion gibi Dor tapınaklarının tarihi İÖ ~590'a dek gider. İyon hemen sonrasında ortaya çıkarken, en erken Korent sütunları İÖ 5. yüzyıla tarihlenir.

Bu üç düzene Romalılar iki tane daha eklemiştir: yalın Toskana düzeni ve İyon'un sarmal bezeklerini Korent'in kengeryaprağı motifleriyle birleştiren son derece süslü Kompozit düzen.

Saçaklık ve oranlar Düzenleri tanımlayan öğeler sütunlar ve başlıklarla sınırlı değildir zira sütunun desteklediği şey de düzenin parçasıdır. Sütunun üstünde, üç yatay şeritten oluşan bir lento vardır. Önce arşitrav gelir, genelde gayet yalındır; sonra friz gelir, süs oymalar içerebilir; onun tepesinde de korniş yani düzenin yatay kısmı ile çatı veya açıt tepeliği arasındaki geçişi sağlayan silme kısmı yer alır. Bu üç yatay şeridin tamamına saçaklık adı verilir.

dönem

İÖ ~590

Dor düzeni kullanılarak Olympia'daki Heraion inşa edilir.

İÖ ~450

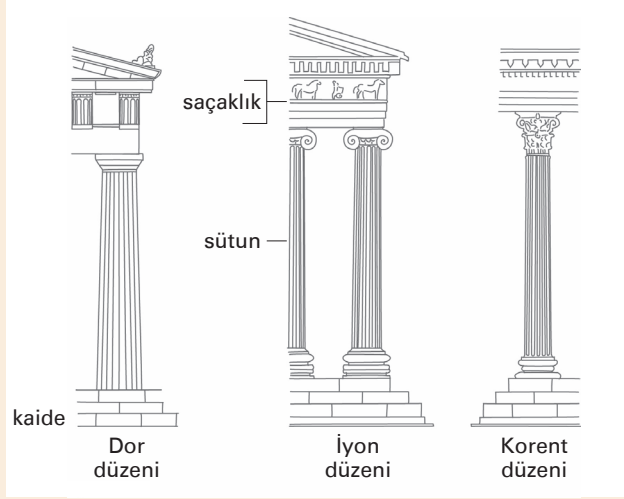
Bassai'deki Apollon Epikuros Tapınağı dışarıda Dor düzeni, içeride İyon düzeni kullanılarak inşa edilir; içerisinde ayrıca tek bir Korent sütunu bulunur.

İÖ 447-32

En ünlü Dor tapınağı olan Atina'daki Parthenon inşa edilir.

Vitruvius ve düzenler

Romalı yazar Vitruvius, *De architectura (Mimarlık Üzerine)* adlı el kitabını İÖ 1. yüzyılda yazdı. Mimarlaraya yönelik pratik bilgiler içeren on kitaplık inceleme, malzemeler ve inşaattan özel yapı tiplerine, bina yapımının birçok yönünü ele alır. Vitruvius düzenler hakkında, kökenleri, oranları, detayları ve tapınak gibi yapılarda uygulanmalarıyla ilgili birçok şey söyler. Unutulmaz bir pasajda, üç Yunan düzeninin –Dor, İyon ve Korent– nasıl sırasıyla bir erkeğin, bir kadının ve bir bakirenin güzelliğini yansıttığını anlatır. Rönesans'tan bu yana birçok yeni baskısı ve çevirisi yapılan

Vitruvius'un kitabı, sonraki yüzyıllarda, klasik üslubu yeniden canlandırdıklarında mimarlar üzerinde muazzam bir etki bırakmıştır.

Oranlar da düzenlerin önemli bir unsurudur. Mesela, bir sütunun yüksekliğinin, çapına göre belli bir oranda olması beklenir ki çok uzun ve zayıf ya da çok kısa ve bodur görünmesin. Klasik bir Yunan Dor sütununun yüksekliği genelde tabandaki çapının dört ila altı katıdır (sütunlar tepeye doğru hafifçe incelir). Saçağın sütun çapına göre derinliği gibi hususlar için de parametreler mevcuttur.

İÖ 427

İyon düzeni kullanılarak Atina'daki Nike Apteros tapınağı inşa edilir.

İÖ 334

En büyük Korent yapılarından biri olan Atina'daki Lysikrates Koreg Anıtı inşa edilir.

İÖ ~48

Atina'daki Rüzgârlar Kulesi, Korent düzeninde inşa edilir.

İÖ ~25

Vitruvius *De architectura*'yı yazar.

“Dolayısıyla, iki farklı türde sütunun icadında, biri [Dor] için çıplak ve süssüz erkek güzelliğini ve diğeri [İyon] için kadınların zarafet, süsleme ve oran özelliklerini ödünç aldılar... Korent denilen üçüncü düzen, bir bakirenin narinliğini taklit eder.”

Vitruvius, *Mimarlık Üzerine*

Bir dizi temel kural Dolayısıyla düzenler kadim mimarlara, sütunu temel alan herhangi bir bina tasarlarırken başvuracakları eksiksiz bir kural dizisi vermiştir. Yunanlar için bu, tapınaklar, anıtlar ve diğere önemli kamusal binalar anlamına geliyordu. Romalılar düzenlerin kullanımını genişleterek, onları bazilikadan hamama çok çeşitli yapı tiplerine farklı şekillerde uygularken hâlâ temel tasarım ilkelerini kullanıyorlardı.

Ancak düzenler sadece birer ilkeydi. Farklı yapı ustaları ve mimarlar onları farklı şekillerde kullandı, öyle ki bir İyon tapınağındaki sarmal bezekler bir diğerekinden farklılık gösteriyor ve bir zanaatkâr Korent sütun başlığındaki kengeryaprağı desenini bir diğereinden biraz farklı şekilde yorumluyordu. Basit Dor düzeni bile oranları itibariyle büyük bir çeşitlilik gösterebiliyordu.

Dolayısıyla Antik Yunan ve Roma mimarları, yaratıcı bir çeşitlilik gösterebilen ve çeşitli kamusal binalara uygulanabilen bir mimari tasarım ve oranlar sistemi geliştirmişti. Bu, onların işini gayet iyi gören ve bu üsluptaki binaları bugün bile hemen tanınabilir kılan bir sistemdi.

Düzenlerin kökeni Düzenler, Yunanlar taştan bina yapmayı öğrenmeden önce, marangozlukta kullanılan inşaat yöntemlerinin zamanla gelişmesiyle ortaya çıkmış olabilir. Örneğin, Dor düzeni, mütül denilen plaka şeklinde detaylarla ayırt edilir ki bunlar saçağın içinden uzanan ahşap merteklerin uçları gibi görünür. Ahşap işçiliğine benzeyen bir başka özelliği de, marangozların metal çividen önceki zamanlarda kullandığı ahşap çivileri andıran, damla dedikleri bezeklerle oyulmuş olmalarıdır. Düzenler

Temel mimari özellikler

Vitruvius, düzenler hakkındaki çalışmasının yanı sıra, bir mimarın bina tasarlarlarken amaçlaması gereken temel özellikleri tanımlamasıyla da ünlenmiştir. Vitruvius'a göre her bina, *firmitas*

(sağlamlık veya dayanım), *utilitas* (kullanışlılık) ve *venustas* (güzelik) niteliklerine sahip olmalıdır. O günden beri mimarlar, yapılarını planlarken bu nitelikleri akıllarında tutmuşlardır.

hakkında uzun uzadıya yazan Romalı yazar Vitruvius şu tespitte bulunur: "... taş ve mermer yapılarda mütüller, ana mertekler taklit edilerek, aşağıya doğru eğim verilmek suretiyle oyulur."

İlk dönem Yunan duvarcılarının Mısır mimarlığından etkilenmiş olması da mümkündür. Deir el-Bahari'de yer alan Hatşepsut Tapınağı'ndaki Anubis mabedi gibi bazı Mısır tapınaklarındaki kimi sütunlar birçok açıdan Dor sütunlarına benzer.

Kalıcı etki Kökeni ne olursa olsun, düzenleri kullanarak bina yapma yöntemi çok büyük bir etki yaratmıştır. İtalya'nın Rönesans mimarları, 17. yüzyıl İngilteresi'nin Palladyenleri ile 18. ve 19. yüzyılların dünya çapında neoklasik mimarları Yunan düzenlerinden yararlanmışlardır. Düzenler mimarlık tarihindeki en kalıcı fikirlerden birini temsil eder; onları bugün tasarımlarında kullanan neoklasik mimarlar hâlâ vardır.

» **fikrin özü**
Sütunlar için temel kurallar

02 Roma Mühendisliği

Roma mimarlığı belirleyicidir zira geniş ölçekli binalara imkân veren son derece gelişmiş mühendislik becerileri kazandırmıştır. Romalılar mühendislikte önemli aşamalar kaydederek büyük su kemerleri, geniş tapınaklar, amfiteatrlar ve bazısı hâlâ ayakta duran başka yapılar inşa ettiler. Bunu beton gibi malzemelerin yardımıyla, tonoz ve kubbe gibi çığır açan strüktürlerle yaptılar.

Romalılar kültürlerindeki birçok husus bakımından Yunanlardan epeyce etkilenmiştir, mimarlık da bunun dışında değildir. Yunan tapınaklarına benzer tapınaklar inşa etmiş, onların etrafını da düzenlere göre yapılmış sütun dizileriyle sarmışlardır. Ancak Romalılar, mühendislikte ve inşaat teknolojisinde ilerlemeler kaydetmiş ve bu alanlarda en uzun ömürlü mimari fikirlerden bazılarını geliştirmişlerdir.

Roma betonu Muhtemelen en etkili fikirleri betonu; betonun modern bir icat olduğu düşünülebilir, oysa Roma döneminden beri kullanılmaktadır. Aslına bakılırsa tamamen Romalılara ait bir fikir değildi – hem Antik Yunanlar hem Campania halkı (Yunanlar ve Etrüsklerin yerleştiği Güney İtalya bölgesi) en az İÖ 4. yüzyıldan beri taş duvarlarında harç kullanıyorlardı. Fakat Romalılar bir fikri alıp geliştirmekte ve onu başarıyla uygulamakta ustaydı; betona da işte bunu yaptılar.

Beton, hızla büyüyen bir imparatorluk için mükemmel bir malzemeydi zira binaların süratle dikilmesi icap ediyordu. Romalı yapı ustaları kalın, sağlam

dönem

~15

Fransa'nın Nîmes şehrinde Pont du Gard su kemeri inşa edildi.

75-80

Roma'da Colosseum inşa edildi.

100-12

Roma'daki Traianus Pazarı inşa halinde.

Roma Tonoz Yapımı

Tonoz yapımı için gerekli olan kesin kıvrımları yaratmak zor bir iştir, hele ki elinizde sadece taş ve sıradan harç varsa. Kemer kalıbı olarak geçen beton kalıbını destek kalaslarıyla kurmanız, her bir taşı çok dikkatli ve doğru kesmeniz, sonra da taşları kalasın tepesine dikkatle yerleştirmeniz

gerekir. Ancak çok sonra, harç sertleştiğinde kemer kalıbı çıkarılabilir. Oysa betonla, kemer kalıbı epey hafifleyebilir ve tonozu üstüne kurmak için daha az beceri gerekirdi. Beton çabuk katılaştığı için, kemer kalıbı daha kısa sürede çıkarılabilir ve iş daha çabuk bitirilebilirdi.

bir duvarı çabucak inşa etmek istediklerinde, moloz taşları betonla karıştırıyor sonra da o karışımı tuğla ya da yontma taşla kaplıyorlardı – sonuç ucuz, yapımı kolay ve çok dayanıklıydı. Beton, Romalıların çok sevdiği kıvrımlı şekilleri –özellikle de tonoz ve kubbelerde– inşa etmek için de idealdi. Ve Romalılar, köprü ayaklarının inşasına uygun, çabuk katılaştıran, suya dayanıklı çok özel bir beton türü yapmanın bir yolunu geliştirdi.

Puzolan Beton; katı, sert bir kütle yaratmak için küçük taşlarla karıştırılan bir harç olarak tarif edilmektedir. Normalde üç bileşenden oluşur: agrega (kum artı taş), çimento (bağlayıcı bir madde) ve su. Keramet bağlayıcı maddededir ve Romalılar oldukça etkili bir tane geliştirmiştir: kireç ile puzolan olarak bilinen bir volkanik kül tipinin karışımı.

Puzolan, Napoli Körfezi civarındaki tepelerden, Puteoli veya Pozzuoli diye bilinen bölgeden geliyordu. Romalılar puzolana huşuyla bakardı. Hem Plinius (*Naturalis Historia* 35.166) hem Vitruvius'un yazılarında özelliklerinden bahsedilir. Vitruvius, mimarlık üzerine incelemesinde puzolanın temel özelliklerine değinir: “Bu madde, kireç ve moloz taşla karıştırıldığında, sadece binalara mukavemet kazandırmaz, ayrıca, denize ayaklar inşa

118-28

Roma'daki Panteon inşa edildi.

135

Roma'daki Venüs ve Roma Tapınakları inşa edildi.

212-6

Roma'daki Caracalla Hamamları inşa edildi.

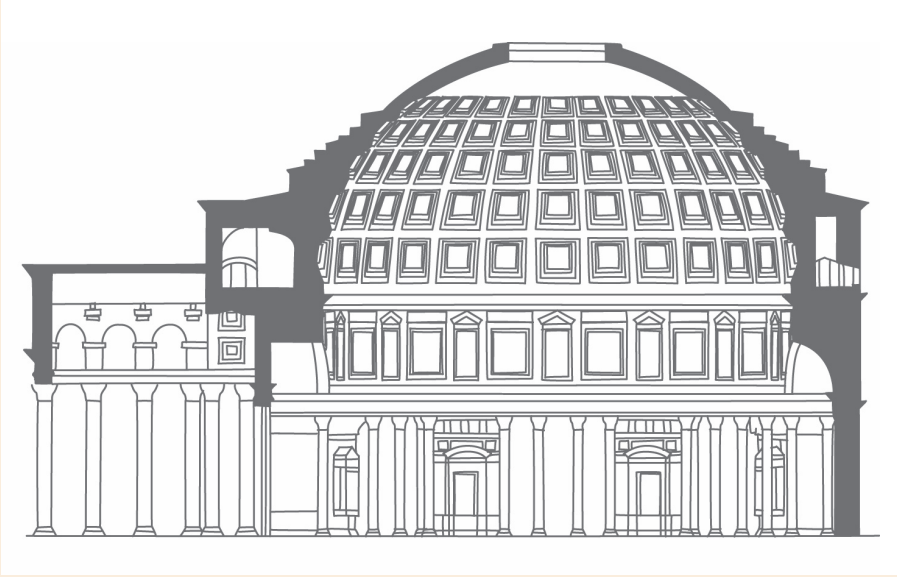
298-306

Roma'daki Diocletianus Hamamları inşa edildi.

Panteon

Roma yapılarının en büyüklerinden biri olan Panteon (aşağıda), Roma'nın merkezine inşa edilmiş, bütün tanrılara adanmış bir tapınaktır. Panteon, tepesinde kubbesi olan dairesel bir yapıdır ve kubbenin iç kısmı, gömülü karelerden oluşan deseniyle (teknetavan denilen bir etki) baş döndürücü güzelliğindedir. Kubbenin ana malzemesi olan beton dikkatle kullanılmamış olsaydı

bunların hiçbiri başarılmazdı. Yapı ustaları betonda kullanılan agregayı özellikle çeşitlendirmiş, temel ve ilk kornişe kadar yükselen duvarlar için ağır traverten ve tüf; bir sonraki kademe için daha hafif tuğla ve tüf; sonrası için sadece tuğla ve son olarak kubbenin en üst kısmında, çok daha hafif bir materyal olan volkanik ponzataşı kullanmışlardır.

edildiğinde suyun altında katılaşırlar.” Vitruvius haklıydı. Roma betonu o kadar güçlüdür ki, inşalarından bu yana binyıl geçmesine, duvar kaplamaları aşınmış veya dökülmüş olmasına rağmen birçok Roma yapısının beton çekirdeği hâlâ sapasağlam ayakta.

“... zenginlerin en çok hoşuna giden savurganlığı bina yapmak ve onlar buna doğuştan meraklıydı.”

J. C. Stobart, *The Grandeur That Was Rome*

Nehirleri geçmek Bu nedenle, puzolanla yapılan beton, köprü yapımı için idealdi. Bu önemliydi çünkü taş köprüleri, çabuk katılaştan beton olmadan inşa etmek çok zordu. Gerçekten de Romalılardan önce yapılan köprülerin çoğu ya derelerin üzerinde çok küçük ölçekli yığma taş köprülerdi ya da sınırlı bir ömrü olan ahşap yapıları. Dolayısıyla Roma betonu köprü yapımını dönüştürmüştür.

Kemer ve kubbe Fakat yararı bunun ötesine geçerek Roma mimarlığını Yunanların aklına gelmeyen yönere götürdü. Özellikle kıvrımlı taşıyıcı sistemler yaratmaya çok uygundu. Roma'daki büyük Panteon tapınağı gibi kubbeli binalar ya da geniş imparatorluk hamamları, Romalıların muhteşem bazilikaları gibi tonozlu yapılar ve her tipte kemerli yapı, beton kullanımıyla birlikte çok daha uygulanabilir hale geldi.

Bu yapıların hiçbiri Roma icadı değildi – Yunanlar Roma'nın yükselişinden önce kubbe ve tonozlar yapmıştı. Ama önemli olan, Romalıların, bunların kullanımını genişletmek ve geliştirmek suretiyle, Panteon'un tepesini örten kubbe gibi geniş kubbeler ve kocaman kemerli yapılar meydana getirmesiydi. Bu tip yapıları büyük mimari fikirlere dönüştüren ve onların olanaklarını geliştirenler; bina yapmaya düşkün, çok daha geniş ve daha ihtişamlı anıtlar yapmaya kararlı Romalılardı. Onlar mimarlığın çehresini değiştirdi.

» **fikrin özü**
Betonla gelen sağlamlık

03 Gotik

12. yüzyılın ortasında Fransa'da St. Denis Manastırı'ndan Başrahip Suger, kilisesinin yeniden tasarlanması talimatını verdi. Bina yeni bir yöntemle, sivri kemerler, geniş vitraylar, yüksek taş tonozlar ve uçanpayandalarla inşa edildi. Bu yeni üslup öylesine etkileyiciydi ki bütün Avrupa'ya yayılarak Batı mimarlığına 300 yıldan fazla hükmetti. Zamanla Gotik üslup adını aldı.

12. yüzyılda Suger adlı bir keşiş, Paris'in kuzeyinde, bağlı olduğu St. Denis Manastırı'na başrahip seçildi. Doğu ucundan başlanarak kilisesinin yeniden inşa edilmesine karar verdi. Binaya yeni bir koro yeri ve doğu ucunun etrafına yayılan, her birinde iki geniş, parıltılı vitray bulunan yedi şapel koydu. Sivri kemerler, taş tonozlar, uçanpayandalar, geniş, renkli pencereler yeni bir mimari üslubun ana özellikleriydi. Çok geçmeden Suger'in getirdiği yenilikler bütün Fransa'da ve Avrupa'nın geri kalanında kopya edilecekti.

Suger'in yeni bina yapım yönteminin ardındaki fikriyat neydi? Rahip parlak renkli vitrayları, ışıl ışıl parlayan metal işçilikleri, değerli taşlarla süslenmiş kutsal emanet sandığı ve benzeri objeleri seviyordu. Ancak birçok insan için bu tür savurgan gösteriş nesnelere bir manastıra yakışmıyordu – keşişler yoksulluk yemini etmişti ne de olsa. Oysa Suger'e göre parlaklık ve ışığın Hıristiyan teolojide kökleri vardı.

Kökleri İncil'de Suger İncil'e ve kilise babalarının yazılarına derin yorumlar getirdi. Eski Ahit'in Süleyman Tapınağı tasvirlerini, azizlerin yazılarını ve dinsel imgelerin ruhani niteliklerini betimleyen ilk rahiplerin anlatılarını okuyup araştırdı. Ve hiç şüphesiz İncil'deki bazı pasajları yeniden yorumladı: Hıristiyan cemaati azizlerle kardeş ve Tanrı'nın hane halkından sayan Aziz Pavlus'un Efeslilere Mektubu'ndaki bir pasaj gibi.

dönem

1122

Suger St. Denis başrahipi seçilir.

1140

St. Denis'in batı cephesi takdis edilir.

1144

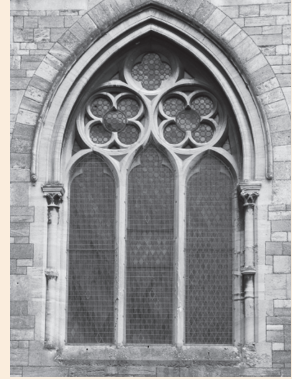
St. Denis'deki yeni koro yeri gösterişli bir törenle açılır.

Suger kendi kilisesini Tanrı'nın krallığının bir sureti olarak görüyordu. Peki, ama Tanrı'nın kendi varlığıyla doldurduğu böyle bir mekân, yer-yüzünde nasıl taklit edilecekti? Suger, Tanrı'yı yaydığı ışıkla tasvir eden Hıristiyan yazarlardan ipucu aldı. Nitekim Vahiy kitabı Cennet'i gökkuşağı gibi aydınlık ve billur diye tarif ederken, "Sahte" Dionysius, gözle görülür her şeyin birer ışıltı olarak Tanrı'nın ışığını yansıttığını söyler.

Işıkla inşa etmek Bu yüzden başrahip kilisenin vitraylardan giren renkli ışıkla dolup taşmasını; pencerelerin, neredeyse hiç duvar kalmayacak kadar geniş ve binanın çoğunun zeminden tavana kadar cam olmasını sağlayacak şekilde uzun olmasını istiyordu. Suger'in kilisesinin yeni kısımları bittiğinde, binanın içine doğudan ve batıdan sel gibi akan ışık içeriyi, önceki kiliselerde görülmeyen bir aydınlıkla baştan aşağı yıkadı.

Bu büyüleyici etki yeni bir yapım sistemiyle sağlandı. Eski nesil kiliselerde kemerler, Romalılarda olduğu gibi, yarım daire şeklindeydi. Oysa St. Denis ve onu izleyen diğer Ortaçağ kiliselerinde kemerler, pencerelerin üstleri ve

Ortaçağ duvar ustaları yeni yapım yönteminde ustalaştıkça, giderek daha geniş pencereler tasarladılar ve her pencereyi, camcının vitrayı içine yerleştirebileceği (ışık denilen) bir dizi panele bölmenin yeni yollarını buldular. Genelde oldukça çetrefilli olan taş iş tasarımı tersim (resimleme) denirdi (zira tasarımlar, duvar ustasının izleyebileceği ahşap kesme kalıbına aktarılmadan önce tebeşirle bir zemine taslak halinde çizilirdi). Ortaçağ boyunca tersim giderek gelişti, incelik kazandı.

“Parlaktır o, aydınlıkla birleşerek ışıl ışıl parlar ve parlaktır yüce mabet, her yanı yeni ışıkla dolar.”

Başrahip Suger

~1150

Paris'te yeni Notre Dame Katedrali'nin yapımına başlanır.

1175

Canterbury Katedrali'nin yeniden inşasına başlanır: Gotik İngiltere'ye de yerleşir.

1194-220

Chartres Katedrali inşa edilir.

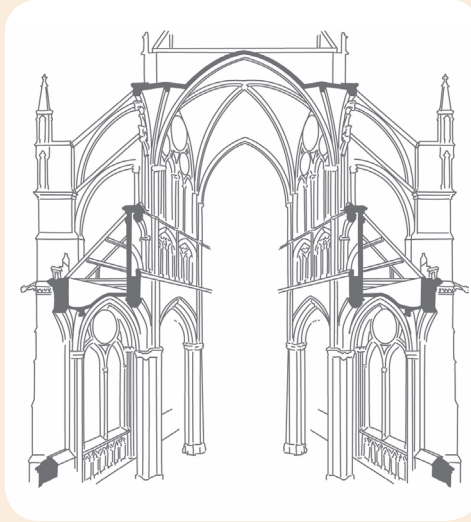
tonoz kaburgaları sivriydi. Bu da onları, Cennet'e doğru yukarı uzanıyormuş gibi göstererek kompozisyona güçlü bir sembolik ifade katıyordu.

Sivri kemerlerin taşıyıcı sisteme de bir yararı vardır. Eski yarım daire kemerlerde, geçilen açıklığın genişliği her zaman yüksekliğin tam iki katıdır, bu yüzden de tonoz yapımı aşaması geldiğinde esnemeleri çok zordur. Sivri kemerler ise aksine farklı genişlik-yükseklik oranlarıyla tasarlanabilir, bu da dik açılı ve düzensiz mekânlarda tonoz yapımını oldukça kolaylaştırır.

Taş iskelet Dolayısıyla Gotikte taş işçiliği; filayakları, sütun gövdeleri, düşey pencere kayıtları ve tonoz kaburgalarından oluşan zarif, sivri kemerli bir iskelete döndü. Her şey sivridir ve her silme profili, tüm taşıyıcı sistem uyumlu olacak şekilde birbiriyle eşleşir. Duvar düzeyinde, iskelet arasındaki mekânlar çoğunlukla camla; tavanda ise kaburgalar arasındaki kısımlar taşla doldurulur. Sonuçta ışıkla dolan iç mekân adeta sihirli bir ferahlık içinde yapı tarafından kuşatılır.

Uçanpayandalar

Tipik bir Gotik katedralin enine kesiti, taş tonozun ağırlığının ve dışarı bindirdiği yükün, binanın dışındaki uçanpayandaların masif kâgir yapısına nasıl kontrol altına alındığını gösterir. Her bir payandanın uçan yarım kemerleri, dışarı itme kuvvetinden gelen yükü kâgir yapı kütesi aracılığıyla aşağıya, yere doğru göndererek düşey bir yüke çevirir. Binanın sivri kemerler ve geniş pencerelerle kaplı içerisinden bakıldığında bu masif taşıyıcı sisteme dair hiçbir şey görülmez.

“Bundan böyle uzak ve yabancı değil, azizlerle hemşeri, Tanrı’nın hane halkısınız; havariler ile peygamberlerin oluşturduğu temele dayanıyorsunuz, ana mihenk taşı da Mesih İsa’nın kendisidir.”

Efesliler 2: 19-20

Ancak bir sorun vardı. Hafif bir ağ oluşturan filayakları ve sütun gövdeleri, taş tonozlu bir tavan için çok iyi bir destek değildir. Yukarıdaki taşların ağırlığı bir dışarı itme kuvveti yaratır ki, bu da duvarların tepe kısımlarını iterek ayırır ve kendi haline bırakıldığında bütün binanın çökmesine yol açabilir. Uçanpayandaların icadındaki yaratıcılık bu yapısal meseleyi giderir.

Kalıcı üslup Böylece ruhani tasavvur ile mühendislik becerisi birleşerek Ortaçağ’ın Gotik kiliselerini yarattı. St. Denis Kilisesi’nde büyük başarı gösteren bu yeni yapım yöntemi Fransa geneline, İngiltere’ye ve Avrupa kıtasının geri kalanına yayıldı. Duvar ustaları Gotik detayları tasarlamada farklı yollar geliştirse de, üslup türlü türlü formlara uyarlanarak 15. yüzyılın sonuna kadar varlığını sürdürdü; 18. ve 19. yüzyıllarda yeniden canlandı. Birçokları için Başrahip Suger’in vizyonu, bir kilisenin nasıl görünmesi gerektiği konusunda hâlâ bir başvuru kaynağı.

» fikrin özü
Cennete uzanmak